МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ НІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця

Аргументи сучасної філології: історична та індивідуальна пам'ять

Програма
IV Міжнародної наукової конференції

(18-19 квітня 2024 року)

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ

Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця

АРГУМЕНТИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ: ІСТОРИЧНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ

Програма
IV Міжнародної наукової конференції

(18-19 квітня 2024 року)

Харків – 2024

Організаційний комітет конференції

Голова оргкомітету конференції – д. пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України, ректор **Юрій Бойчук** (Україна)

Заступник голови – д. філос. н., проф., проректорка з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності **Світлана Бережна** (Україна)

Науковий керівник конференц-проєкту – д. філол. н., проф., завідувачка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця **Світлана Криворучко** (Україна)

Члени оргкомітету:

д. філол. наук, проф. **Костянтин Голобородько** (Україна)
д. пед. н., проф. **Ілона Костікова** (Україна)
д. філол. н., проф. **Олена Маленко** (Україна)
д. філол. н., проф. **Ольга Радчук** (Україна)
д. філол. наук, проф. **Іван Степанченко** (Україна)
д. філол. н., доц. **Олена Скоробогатова** (Україна)
д. філол. наук, проф. **Оксана Шостак** (Франція)
PhD (Pedagogy), Clinical Associate Professor in Literacy and Language **Virak Chan**, College of Education, Purdue University (США)
к. філол. н., доц. **Віолета Кальницька** (Україна)
к. філол. н., доц. **Алла Козлова** (Україна)
к. філол. н., проф. **Ірина Разуменко** (Україна)
к. філол. н., доц. **Наталія Руда** (Україна)
к. пед. н., проф. **Наталія Тучина** (Україна)
д. філол. н., проф **Фелікс Штейнбук** (Словаччина)
PhD (Technology Teaching) **Clodogil Fabiano Ribeiro dos Santos** (Бразилія)
PhD (Translation Studies) **Davi Silva Gonçalves** (Бразилія)
PhD (History) **Meri Frotscher Kramer** (Бразилія)
PhD (Philology) **Regina Chicoski** (Бразилія)

Секретар: Ольга Атанова, Анна Рогожа, Марьям Мохаммад, Вадим Щеулін

Місце проведення конференції:
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (вул. Алчевських, 29).

https://us06web.zoom.us/j/6577125755?pwd=ZnZOTWNFT0hYTllyZVAwUWhoZVhvUT09

Архангельська Алла Мстиславівна
докторка філологічних наук, професорка кафедри славістики Університет імені Ф. Палацького в Оломоуці (Чехія)
ГЕННА ПАМ'ЯТЬ ФРАЗЕМИ: FATA VIAM INVENIET?

Вєдєрнікова Тетяна Володимирівна
кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри теорії і практики англійської мови Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
HISTORICAL AND INDIVIDUAL MEMORY IN THE LINGUISTIC MECHANISMS OF ENGLISH PROSE AND POETRY

Волков Антон Олександрович, Радчук Ольга Вячеславівна
аспірант кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
докторка філологічних наук, професорка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
АНТРОПОНІМІЧНІ НОМІНАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВРАЖЕНЬ У ПАМ'ЯТІ

Волошин Владислав Олександрович
аспірант кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
ХУДОЖНЄ ПЕРЕТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ НА ІСТОРИЧНУ У ТВОРІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «КОЛИ ВТОМЛЮСЯ Я ЖИТТЯМ ЩОДЕННИМ…»

Гончарова Жанна Миколаївна
аспірантка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
ПОЕТИЧНЕ СВІДЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ (МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СМИСЛІВ).

Золотько Антоніна Андріївна
аспірантка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
ГРАМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕМПОРАЛЬНОГО ПЛАНУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В ПОЕЗІЇ ІВАНА МАЛКОВИЧА «КАТАРСИСИ» (ЧАСТИНА І)

Кобринець Ольга Станіславівна
кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця
ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Луньова Тетяна
кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; запрошена дослідниця Університету Йорк (Велика Британія)
NARRATIVE (RE/DE)CONSTRUCTION OF MEMORY IN MARINA LEWYCKA'S

ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ ПАМ’ЯТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Кобринець О. С. (Харків, Україна)
https://orcid.org/0000-0002-0704-3682

ABSTRACT. The article is devoted to looking for some manifestations of historical and collective memory, Ukrainian national identity in the folklore genre using the example of sayings and proverbs dedicated to freedom, independence, the Cossacks and the attitude of the Ukrainian people towards invaders during many centuries. In addition to the striking diversity and originality, we discovered figures of style and tropes that are most often used in the proverbs. These are rhyme, epithets, zoomorphic metaphor, personification, gradation, antithesis, repetitions, rhetorical appeals and exclamations. The given examples are also interesting from the point of view of the selection of lexical material.

We are convinced that the study of the folklore genre simultaneously shows us a specific recording of certain events or a reflection of a specific person, a kind of historical document, and at the same time, many of them present real lessons of wisdom, instructions, advice for the future. All that shows us a collective historical experience and transfers eternal values for future generations. By turning to folk art using the example of sayings and proverbs, we can get a unique look at how our people perceived and interpreted their history in different periods of their existence.

KEYWORDS: oral folk art, paroemia, Ukrainian language, historical memory, rhyme, figures of style, tropes.

З лютого 2022 року всі українці (і не тільки) зіштовхнулися з переоцінюванням своєї шкали цінностей, з переосмисленням минулого та майбутнього буття і багатьох категорій людського існування, зі ствердженням гуманістичних ідеалів і вічних непохитних цінностей.

Саме у такі складні та бурхливі періоди життя людство звертається до феномену історичної пам’яті, до знань, набутих попередніми поколіннями, шукає в них відповіді на свої питання, намагається знайти вірні шляхи вирішення нагальної проблеми. Але й водночас починає дивитися на речі під іншим кутом зору, аналізувати і зіставляти минулі факти і події, систематизувати їх, відокремлювати правду від брехні, відходити від шаблонів та стереотипів мислення, розвінчувати міфи тощо. Феномен історичної пам’яті допомагає зрозуміти, як суспільство взаємодіє з історією своєї країни, досвідом пращурів, а також як це впливає на власне сприйняття світу та власної ідентичності.

Історична пам’ять може бути вплетена в культурні практики, уроки, традиції та інші аспекти суспільства. Вона віддзеркалює історичну свідомість та історичне підсвідоме, які утворюються на ґрунті індивідуальної пам’яті кожної окремої людини, досвід якої (емоції, деформації, забарвленість, артистизм, екологічна зорієнтованість) є дуже важливими для формування особистості.

Проте існує так звана вивірена століттями, вічна історична пам’ять народу, яка проявляється у її фольклорному багатстві, народній мудрості. З цього боку не так важливі дати і події, які відбулися (хоча вони безперечно важливі, бо стали причиною), а вже сам результат, який постає як складна суміш переживань, переказів, символів та образів, що формується у колективній і індивідуальній свідомостях і передаються від одного покоління іншому.

У зв’язку з цим пропонуємо розглянути вияви історичної та колективної пам’яті, української національної ідентичності у фольклорному жанрі на прикладі приказок та прислів’їв, адже вони є своєрідними ключами до історично-культурного спадку та спільного досвіду. А також дослідити художні засоби та прийоми, які використовуються в наведених пареміях.

Український народ часто потерпав від зазіхань і гніту загарбників та завжди відстоював свою волю та свободу. Незламність, нескореність, прагнення свободи – ось характерні риси української нації. Підтвердження цьому знаходимо в багатьох пареміях, наприклад: *Або волю здобути, або дома не бути; Життя не має ціни, а воля дорожча за життя; Хоч голі, аби на волі; Хоч і спина гола, аби*

своя воля; Неволя і плаче, неволя і скаче; Лучче смерть на полі, ніж життя в неволі. Коли людина ототожнюється з тваринами або птахами (постає у конкретних випадках в образах пташки у клітці або коня на припоні), це називається явищем зооморфної метафори: *Ліпше птиці на сухій гілці, чим в золотій клітці; Краще на волі на вітці, ніж у неволі у золотій клітці; І золота клітка для пташки неволя; Чоловік без волі, як кінь на припоні.* У більшості наведених паремій присутні рими: *бути – здобути, голі – волі, гола – воля, гілці (вітці) – клітці, волі – припоні, полі – неволі*. Спостергігаємо також перефразу (*не має ціни – дорожча за життя*), повтори (*або – або, і – і*), порівняння (*як кінь на припоні*) та протиставлення (*на вітці – у неволі у золотій клітці, хоч – аби, краще (ліпше) – ніж*).

Відстоювання кордонів рідної держави теж знаходить відображення у фольклорних виразах: *Знай, ляше, що по Случ наше; Наш Луг – Батько, а Січ – Мати – от де треба помирати; Поки Дніпро пливе, Україна не вмре.* Два тостанні прислів’я демонструють явище персоніфікації, коли неживі предмети наділяються людськими рисами.

Тема волі в українському фольклорі тісно пов’язана з козацтвом та визволительними війнами, в яких брали участь козаки: *Україна – козацька мати; Козацькому роду нема переводу; Степ та воля – козацька доля; Козача потилиця панам ляхам не хилиться; Коли козак у полі, то він на волі; Що буде, те й буде, а козак панщини робить не буде*; *Де козак – там і воля; Де козак – там і слава.* (Bilonozhenko, 1999).

Знаходимо поодинокі згадування конкретних історичних персоналій та історичних місць військових битв: *Славний козак Максим Залізняк – славніше Запорожжя; Хто в Полтаві не бував, той лиха не знає; Та ти ще полтавської води не пив.*

Розглянемо на прикладах, як описуються сміливість та відвага, самопожертва та нескореність козацтва: *Козак добрий, та вороги не хвалять; Козак живе не тим, що є, а тим, що буде; Козак не боїться ні тучі, ні грому; Козак не боїться ні хмари, ні чвари, ні чортової кари; Легше вовком орати, ніж*

козаком проти козака воювати; Куди козака доля не закине – все буде козак. В цих пареміях знаходимо повтори (*ні – ні, козак – козак*), епітети (*козак добрий. чортова кара*), антитезу (*добрий – не хвалять, є – буде*), градацію (*ні хмари, ні чвари, ні чортової кари*), риму (*орати – воювати*).

Зустрічаємо і настанови братам та поради майбутнім поколінням: *Терпи, козак, отаманом будеш; То не козак, що отаманом не думає бути; У козака життя коротке, а слава вічна; Не журися, козаче, нехай ворог плаче!; Не той козак, що за водою пливе, а той, що проти води;/ Не хочеш козакувати, іди чумакувати; Щирий козак ззаду не нападає; Зроду-віку козак не був і не буде катом!; Добрий козак баче, де отаман скаче; Хочеш спокою – готуйся до бою; Чия відвага, того й перемога; Знищ ворога сьогодні, бо завтра нашкодить!; Ворога де знайдеш, то бий; Здобувши перемогу, про пильність не забувай; Без гетьмана військо гине; Без доброго командира військо – отара; До булави треба і голови; Бережи рідну землю, як мати кохану; В бою за Вітчизну і смерть красна.* (Severyniuk, 2014).

Щодо художніх засобів та прийомів, знаходимо наступні: звертання (*козаче*), антитезу (*коротке – вічне, за водою – проти води. спокій – бій, сьогодні – завтра*), риму (*козаче – плаче, козакувати – чумакувати, баче – скаче, булави – голови*), епітети (*коротке життя, вічна слава, щирий козак, смерть красна*), риторичні оклики (*Зроду-віку козак не був і не буде катом! Знищ ворога сьогодні, бо завтра нашкодить!*), порівняння (*як мати кохану*).

Окремо хочеться сказати про вірного супутника козаків – коня: *Козак без коня, що воїн без пістоля; Козак дружбу знає: в біді коня не покидає; Козак з конем і в ночі, і днем; Козак сам не їсть, а коня накормить; Кінь та ніч – козакові товариші; Кінь, шаблюка, вітер в полі і ніхто не здолає козацької волі!* А також про шаблю: *Береженого Бог береже, а козака – шабля; Береженого і Бог береже, а козацька шабля стереже.*

Попередження та погрози загарбникам теж яскраво демонструються у приказках та прислів'ях: *На війну, ідучи по чужу голову, і свою неси; Яким мечем воював, від такого і пропав* (Severyniuk, 2014).

Широко розповсюджені приказки та прислів'я, в яких висловлено ставлення до загарбників українського народу (татаро-монголів, турків, ляхів, московитів). Переважна більшість знайдених прикладів відноситься до польських шляхтичів: *На одно копито дідько всіх ляхів сотворив; Ляхи нам не пани, а ми їм не хлопи; Ви пани, а ми – запорожці: пам'ятайте вражі сини, що ми вам не хлопці; За наші гріхи надходять ляхи; З ляхом говори, а камінь за пазухою держи; Не вийде, пане ляше, й на ваше!; Козача потилиця панам ляхам не хилиться; Втікай, ляше, бо все що на тобі, то наше* (ця примовка до нас прийшла з часів Богдана Хмельницького); *Хто ляшка рубатиме, той козацьку славу матиме;/ Доти лях крутив, доки не наївся і не напив; Не той лях в полі, як у коморі; Лях тоді добрий як спить; а пробудиться, то біда; Ляхові курка, а мужикові шабля.*

Москаль і лях – оден шеляг; З москалем дружи, а камінь за пазухою держи; Од чорта отхрестишся, а від москаля не відмолишся; «Тату, лізе чорт у хату!» – «Дарма, аби не москаль.»; Москаль тоді правду скаже, як чорт молитися стане; У йому тільки віри, як у москалеві правди; Не наше діло з плахтою стрибати, наше діло з москалем воювати; Як козак шаблею блисне, москаль в штани дрисне.

Невчасний гість гірше за татарина, а гірше за татарина тільки лях; *Козак, як не сало їсть, то турка б'є; Гляди, козаче, щоб татари сплячого не взяли; Свої люди – не татари, не дадуть загибати* (Bilonozhenko, 1999).

Вище перелічені прислів'я та приказки демонструють багато прикладів рими і епітетів. У більшості розглянутих випадків спостерігаються звукова гармонія та милозвучність завдяки римі. Римовані вирази краще запам'ятовуються, а епітети додають висловам більше емоційності та виразності. Рими: *пани – сини, запорожці – хлопці, гріхи – ляхи, говори – держи, потилиця – не хилиться, ляше – ваше / наше, рубатиме – матиме, крутив – напив, полі – коморі, лях – шеляг, дружи – держи, стрибати – воювати, блисне – дрисне*. Антитези: *курка – шабля, свої люди – татари*. Градація: *невчасний гість – татарин – лях*.

Отже, у своїй роботі ми розглянути деякі вияви історичної та колективної пам'яті, української національної ідентичності у фольклорному жанрі на

прикладі прислів'їв та приказок, присвячених волі, свободі, козацтву та ставленню українського народу до загарбників. Окрім яскравого різноманіття та своєрідності, ми виявили художні засоби та прийоми, які найчастіше використовуються у наведених пареміях. Це рима, епітети, зооморфна метафора, персоніфікація, градація, антитеза, повтори, риторичні звертання та оклики. Наведені приклади до того ж цікаві з точку зору підбору лексичного матеріалу.

Ми переконалися, що дослідження фольклорного жанру демонструє нам водночас і конкретну фіксацію певних подій або відображення конкретної персоналії, своєрідний історичний документ і в той самий час несе в собі справжні уроки мудрості, настанови, поради на майбутнє. Таким чином, ми можемо стверджувати, що паремії передають колективний історичний досвід і вічні цінності наступним поколінням. Звертаючись до народної творчості на прикладі прислів'їв та приказок, ми можемо отримати унікальний погляд на те, як наш народ сприймав та інтерпретував свою історію в різні періоди свого існування.

REFERENCES

Avksentiev, L. (1979). Frazeolohichna odynytsia yak predmet frazeolohii ta yii osnovni oznaky [Phraseological Unit as a Subject of Phraseology and its Main Features] *Movoznavstvo – Linguistics*, 5. Kharkiv, pp. 13–16. (in Ukrainian).

Avksentiev, L. (1988). *Suchasna ukrainska mova. Frazeolohiia* [Modern Ukrainian Language. Phraseology]. Kharkiv : Vyshcha shkola. (in Ukrainian).

Bilonozhenko, K. (Ed). (1999). *Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]. K. : Naukova dumka. – Scientific thought, II. (in Ukrainian).

Tematychnyi slovnyk populiarnykh ukrainskykh prysliviv ta prykazok z komentariamy [Thematic Dictionary of Popular Ukrainian Proverbs and Sayings with Comments]. (2014). Ternopil : Navchalna knyha. Bohdan – Educational book. Bogdan. (in Ukrainian).

Yizhakevych, H. (1971). Stylistychna klasyfikatsiia frazeolohizmiv [Stylistic Classification of Phraseological Units]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 10, pp. 13–21. (in Ukrainian).